

GEOGRAFISKA NOTISER

*MEDLEMSBLAD
FÖR GEOGRAFILÄRARNAS
RIKSFÖRENING*

I N N E H Å L L:

K. E. Bergsten: Geografilärarnas riksmöte 1945.

Protokoll, fört vid geografilärarnas riksförenings årsmöte i Stockholm den 14 juni 1945.

Elvi Rydefält: Geografiundervisningen i folkskolan.

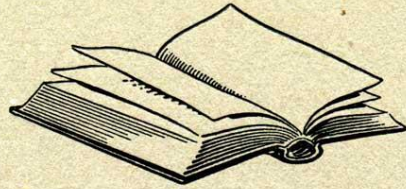
Elin Thörn: Om geografiundervisningen i flickskolan.

Erik Brännman: Önskemål angående de metodiska anvisningarna i geografi för realskolan.

J. G. Westin: Önskemål beträffande de metodiska anvisningarna i geografi på gymnasiet.

N:r 3 1945
SEPTEMBER
ÅRGÅNG III

EN
AVHANDLING
ELLER
UPPSATS

med gediget innehåll bör vara sakligt och sobert illustrerad. Ni får goda råd av erfarna fackmän hos

GENERALSTABENS
LITOGRAFISKA ANSTALT

Postfack, Stockholm 1

GEOGRAFISKA NOTISER

MEDLEMSBLAD FÖR GEOGRAFILÄRARNAS RIKSFÖRENING

Redaktion: H. NELSON (Redaktör och ansvarig utgivare), K. E. BERGSTEN, N. BJÖRSJÖ, GERD ENEQUIST, S. SWEDBERG, THEKLA THUNBERG, J. WESTIN.
Redaktionens adress: LUND.

Årgång III.

Augusti 1945.

N:r 3.

GEOGRAFILÄRARNAS RIKSMÖTE 1945

Geografilärarnas riksmöte 1945 hölls i Stockholm den 13—16 juni. Uppsvenska kretsen stod som värd. Deltagare från landets alla delar hade anmält sig till ett antal av 154.

Två av dagarna ägnades studier av Stockholms industrier och institutioner. Sålunda bereddes deltagarna tillfälle att första dagen, *onsdagen den 13 juni*, efter fritt val bese Scania Vabis verkstäder i Södertälje, Atlas Diesel AB i Sickla, Mjölcentralen, L. M. Ericsson i Midsommarkransen samt Dagens Nyheters tryckeri och redaktion. Under dagen demonstrerade även arkivarie A. Westman Lantmäteristyrelsens arkiv på Riddarholmen och byrådirektör A. Ångström Statens meteorologisk-hydrografiska anstalt. Slutligen gavs också möjlighet att under docent S. Dahls ledning bese Utrikespolitiska institutet.

Torsdagen den 14 juni ägde det egentliga öppnandet av mötet rum i Handelshögskolans aula. Ordföranden professor Helge Nelson förklarade mötet öppnat och framhöll, att deltagarna möttes inte blott som geografer utan även som uppfostrare med en främsta uppgift att sprida kännedom om vårt eget land. Han hälsade till mötet särskilt statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet Georg Andrén, generaldirektör O. Holmdahl, undervisningsrådet Alice Quensel och rektor Elisabeth Dahr, medlem av 1940 års skolutredning.

Statsrådet G. A n d r é n framförde därefter en hälsning från ecklesiastikdepartementet. Geografien behandlar vår jord och är mötesplatsen mellan naturvetenskap och humaniora. Den får därigenom ett betydande bildningsvärde. Statsrådet uttryckte sin glädje över det pedagogiska intresse, ämnesfackföreningarnas arbete visar, och som är av

stor betydelse för skolan. De »bekymmer», de av dessa föreningar framförda krav kunna åsamka, är icke något att vara rädd för.

Till vice mötesordförande valdes rektor Thekla Thunberg och lektor Sven Swedberg, till biträdande mötessekreterare ämneslärare Ivar Åstrand och läroverksadjunkt H. Johnsson.

Därefter följde diskussion över ämnet »Önskemål beträffande de metodiska anvisningarna i geografi». För olika skolformer hölls inledningsanföranden av seminarielärarinnan Elvi Rydefält, ämneslärarinnan Elin Thörn, fil. lic. Eric Brännman och lektor J. G. Westin. Dessa inledningsanföranden återfinnas på annan plats i detta häfte av G.N.

I diskussionen framhöll undervisningsrådet Alice Quensel särskilt, att ämneskonferenserna och de enskilda lärarna ha mycket stor frihet gentemot de metodiska anvisningarna. Dessa böra därför ej göras alltför detaljerade. Hon påpekade också, att Överstyrelsen inte har något emot frivilligt sysslande med arbetsböcker på högre stadier men ansåg det vara en viss risk att göra geografi till hobby.

Lektor Sven Swedberg ansåg, att elever med realexamen ha förvånansvärt liten kännedom om geografisk litteratur utom lärobokens ram. De metodiska anvisningarna böra hjälpa till att leda eleverna in på det allmänna kulturarbetet. Han talade även för den enkla kartskissens stora pedagogiska värde. Lärobokens stoff och kartboken böra samarbetas till långa rader av sådana kartskisser, som även eleverna böra tränas i att rita.

Docent David Hannerberg betonade lärarens frihet och ansvar för elevernas kurs. Den personliga kontakten mellan lärarna är viktigare än tryckta metodiska anvisningar. Möjligheten till gruppstudier eller individuella studier måste finnas, dock föreligger här ännu alltid risk för kollisioner med andra intressen. Det manuella arbetet inom ämnet är nödvändigt men behöver inget särskilt namn i form av laborationer.

Lektor Helge Granfelt betygade, att folkskolans kunskapsstoff är gott vid inträdet till realskolan. Ämnets terminologi är alltid svår att behärska, men den levande kunskapen är dock stor. Ämnets sammanhang med samhällsläran är viktig.

Rektor Thekla Thunberg: Läroböckerna i geografi borde i större utsträckning än hittills avpassas för bestämda åldersstadier och behov. Detta är en ekonomisk fråga.

Jämförelser med Sverige kunde göras vid varje regionalgeografisk framställning av ett utomtropiskt land, ansåg lektor Per Stolpe. Därigenom aktualiseras ständigt Sverige. Exkursioner äro utomordent-

ligt uppfostrande och böra vara obligatoriska. Skolornas geografiska institutioner äro vanligen för litet använda. Mycket för undervisningen värdefullt material kan tillföras dem från skolans närmaste omgivning.

Rektor *Elisabeth Dahr* framhöll, att skolutredningen måst göra de metodiska anvisningarnas kursinnehåll mera detaljerat än förut. Det är beklagligt att så är fallet. Lärarna måste kämpa för sin frihet. Särskilt gymnasiet borde ha en friare arbetsordning än nu.

Seminarie lärarinnan *Elvi Rydefält*: De metodiska anvisningarna skola inte vara ett ok utan en stimulans för läraren och skola ge honom nya uppslag.

Lektor *J. G. Westin*: Lärarutbildningen är skiftande, och många lärare liksom läroboksförfattare vilja ha normer att gå efter. Den allmänna geografien i realskolans högsta klasser anses av många för svår. Det är besvärligt att gripa över hela världen.

Professor *Helge Nelson*: Diskussionen har till stor del rört sig om de högre skolformerna, men vi måste komma ihåg att folkskolans geografiundervisning är den grundläggande för större delen av folket. Önskemålen för gymnasiet undanskjuta på intet sätt dem vi ha för folkskola, realskola och flickskola.

Vi behöva inte så mycket nya metodiska anvisningar. Där står redan sedan gammalt många kloka ord. Vad som behövs är tid, särskilt för Sverige. Sambandet mellan natur och kultur måste framhävas och en ensidig framställning av näringslivet får inte förtorka geografien. Först och främst behövs frihet. Läraren skall sätta sig över läroböckerna. Och Sverige skall stå i centrum; då kan geografien bli en kulturbärande kraft.

På eftermiddagen hade Geografilärarnas riksförening sitt årsmöte på Södra latin. För mötesförhandlingarna redogöres i särskilt protokoll. Lektor *J. G. Westin* höll föredrag om »Den geografiska institutionen», varefter Södra latins geografiska institution och dess nyordnade produktsamling demonstrerades. På läroverket utställdes dessutom geografisk litteratur, väggkartor och undervisningsmaterial.

Vid styrelsesammanträdet under mötesdagarna med 17 närvarande ledamöter valdes till förste vice ordf. rektor *Thekla Thunberg*, andre vice ordf. docent *David Hannerberg*, sekreterare lektor *J. G. Westin* och skattmästare lektor *Sven Swedberg*. Som arbetsutskott skall fungera prof. *Hjulström*, lektor *Westin*, docent *Hannerberg*, lektor *Swedberg* och docent *K. E. Bergsten*. Riksföreningen arbetar alltjämt på sex lokala kretsar och medlemsantalet är c:a 420. Geografiska notisers redaktion kvarstår till kalenderårets slut och frågan om ny redaktion överlämnades till arbetsutskottet.

Fredagen den 15 juni höll docent W. William-Olsson föredrag på Handelshögskolan över ämnet »Stockholm som industriort», och där-
 efter följde industribesök. Deltagarna hade att välja mellan Aga, Nor-
 disk Rotogravyr, Kooperativa förbundets kvarn på Kvarnholmen,
 Stockholms Bageri AB, AB Béves kappfabrik och Statens Järnvägars
 rangeringsbangård.

På eftermiddagen demonstrerades Svensk Filmindustri på Råsunda
 för samtliga mötesdeltagare och på kvällen förevisade Svensk Film-
 industris skolfilmsavdelning under direktör Chr. Tenows ledning en
 rad kortfilmer. Direktör Tenow jämte fil. lic. A. Weinhalen höllo inled-
 ningsanföranden. I biografens hall hade utställts filmapparater m.m.

Lördagen den 16 juni avslutades mötet med en heldagsexkursion
 på Mälaren med ångfartyget »Lagerbjelke» till Uppsala. Ett kort strand-
 hugg gjordes i Sigtuna. Professor Filip Hjulström höll i högtalaranlägg-
 ningen ombord orienterande föredrag om Mältraraktens natur, docent
 T. Höjer talade om Mälarländskapens roll i Sveriges historia och docent
 W. Holmqvist förevisade drag i Mälalområdets arkeologi, bl.a. några
 av Sigtunas kyrkoruiner. Fil. lic. T. Lagerstedt höll föredrag om trak-
 tens kulturgeografi.

I Uppsala talade docent Gerd Enequist på universitetet om Upp-
 salas stadsgeografi och därefter besågo deltagarna Uppsala i grupper.
 Några gingo med professor Hjulström till geografiska och botaniska
 institutionerna, några gjorde med docent Enequist en promenad för
 studier av Uppsalas urbana morfologi och några följde lic. Lagerstedt
 till slottet, domkyrkan och Sörmland-Närkes nation. Geografiska insti-
 tutionens amanuenser hjälpte till som gruppleddare.

Till mötet hade utgivits en guide: Handledning vid exkursioner
 Stockholm—Uppsala i samband med Geografilärarnas riksmöte i Stock-
 holm 1945.¹

Uppsvenska kretsens styrelse är allt erkännande värd för det utom-
 ordentliga arbete den nedlagt på att organisera detta möte, så att det
 blivit till en stor framgång, ett givande led i riksföreningens verksam-
 het och en vederkvickelse för de enskilda deltagarna. Den verkställande
 kraften, lektor Westin, samt professor Hjulström, docent Enequist,
 ämneslärare Åstrand, seminarielärarinnan Rydefält och lic. Weinhalen
 kunna tillfredsställda se tillbaka på bråda dagar, och till dem sällar
 sig den övriga raden av föredragshållare och exkursionsledare. Mälar-

¹ Meddelanden från Geografilärarnas riksförening. N:o 17. Tierp 1945. 27 s.
 Med tre uppsatser: Stockholms industri av W. William-Olsson, Mältraraktens natur
 av F. Hjulström och Uppsala stad av Gerd Enequist.

exkursionen blev synnerligen lyckad, trots att vädret enligt gängse begrepp inte var det bästa. Industrierna hade tillmötesgående ordnat goda demonstrationer och vid flera tillfällen bjudit exkursionsdeltagarna på materiell välfärd, och dagspressen ägnade mötet en glädjande uppmärksamhet.

På torsdagskvällen hade anordnats en angenäm gemensam middag på Foresta restaurang på Lidingö, där statsrådet Andrén, generaldirektör Holmdahl, arkivarie Westman och rektor Dahr voro gäster. Professor Helge Nelson, som varit ordförande i föreningen sedan dess stiftande 1933, och nu önskat avgå, blev föremål för hyllningar.

Mötet avslutades under trevlig stämning på Gillet i Uppsala på lördagskvällen.

K. E. BERGSTEN.

PROTOKOLL

FÖRT VID GEOGRAFILÄRARNAS RIKSFÖRENINGENS ÅRSMÖTE I STOCKHOLM DEN 14 JUNI 1945

§ 1. Förklarade ordföranden, professor Helge Nelson, mötet öppnat samt godkändes protokollet från föregående möte i G.N. 1943: 3.

§ 2. Föredrogs styrelsens berättelse över verksamheten sedan juni 1943 samt revisionsberättelse för de två senast förflutna kalenderåren. Skattmästaren och styrelsen beviljades ansvarsfrihet. Ordföranden framförde riksföreningens tack till skattmästaren för hans arbete.

§ 3. Beslöts att mandattiden för ordförande och styrelse skulle fastställas till två år, räknat från 1 juli.

§ 4. Professor Nelson undanbad sig återval som ordförande med hänvisning till att han om två år skulle inträda i pensionsåldern. Till ordförande valdes professor Filip Hjulström.

§ 5. Till styrelseledamöter valdes för Nedre Norrlandskretsen: adjunkt H. Selvik, Sundsvall, för Uppsvenska kretsen: lektor J. G. Westin, lektor H. Granfelt, ämneslär. I. Åstrand, seminarielärarinnan Elvi Rydefält, Stockholm, lektor G. J. V. Eriksson, Eskilstuna, ämnesläraren A. Johansson, Gävle, rektor N. Hj. Bosson, Tärna, ämneslärarinnan Karin Lichte, Örebro, och fil. lic. Allan Weinhagen, Stjärnhov, för Östra kretsen: lektor Anna Kristoffersson, Nyköping, adjunkt C. Danholt, Norrköping, lektor S. Norlindh, Linköping, folkhögskollär. Th. Lindell, Sjögestad, och lektor G. Weiler, Jönköping, för Vänerkretsen: lektor P. Stolpe, Karlstad, lektor E. Wiman, Kristinehamn, rektor J. Furuskog, Filipstad, folkskoleinspektör G. Engström, Skara, och rektor Thekla Thunberg, Skövde, för Västra kretsen: lektor S. Swedberg, docent D. Hannerberg, docent G. Enequist, professor O. Jonasson, fil. lic. P. Holm och fil. lic. N. Björsjö, Göteborg, samt för Södra kretsen: läroverksadj. Ada Olsson, Kalmar, läroverksadj. G. Ilien, Kristianstad, läroverksadj.

A. Bergdahl, Karlskrona, läroverksadj. Hj. Fridlund, lektor A. Evers och folkskollär. T. Lundholm, Malmö, ämneslärarinnan Ebba Palm, Landskrona, professor H. Nelson, läroverksadj. G. Nordholm, docent S. Björnsson och docent K. E. Bergsten, Lund.

§ 6. Till revisorer omvaldes fil. mag. G. Wilske och fröken Lilly Karlsson, Göteborg, och till suppleanter för dessa fil. mag. A. Helgesson, Göteborg och ämneslärarinnan Greta Gyllensvärd, Kungälv.

§ 7. Beslöts att arbetsutskottet skulle få i uppdrag att utarbete preliminära fasta gränser för de lokala kretsarnas verksamhetsområden att gälla till nästa årsmöte, då beslut i frågan skulle fattas.

Ämneslär. I. Åstrand framhöll den stora betydelsen av att överföringen av medlemmar vid flyttning från en krets till en annan blev fastare organiserad. Vid gränsdragning bör hänsyn tas till medlemmarnas önskingar och resvanor. Medlem bör ha rätt att tillhöra annan krets än den han bor i.

Lektor J. G. Westin ansåg det nödvändigt, att gränserna snarast fastställas.

§ 8. Beslöts att Geografiska notisers redaktion skall förbli oförändrad till kalenderårets slut, då arbetsutskottet utser ny redaktion.

§ 9. Ordf. framförde riksföreningens tack till lektor Westin och lic. Weinhausen för det förtjänstfulla arbete de nedlagt på utredningarna rörande de högre skolornas geografiinstitutioner och geografilärarnas kompetens, som de utfört, och som publicerats i G.N. 1945: 2. Dessa utredningar böra bli en god grund vid aktioner för avhjälpande av brister, som visat sig.

Lic. Weinhausen ansåg, att en utvidgning av hans utredning borde omfatta gruppen ämneslärarinnor, samt folk- och småskoleseminarier, flickskolor och de praktiska mellanskolorna. Bland missförhållanden, som borde påpekas, nämnde han de många timmarna av icke kompetenta lärare i provårsläroverkens realskolor. Rektor Thunberg framhöll att flickskolorna nu vid övergången till akademiskt utbildade lärare hade det brydsamt att tillgodose behovet av geografilärare med full kompetens.

Arbetsutskottet erhöi i uppdrag att skaffa lämpliga personer för utredningens vidare fullföljande.

§ 10. Lektor Westin talade om »Den geografiska institutionen», och Södra latins geografiska institution demonstrerades, varefter mötet förklarades avslutat.

Stockholm dag som ovan.

K. E. BERGSTEN.

H. JOHNSSON.

I. ÅSTRAND.

GEOGRAFIUNDERVISNINGEN I FOLKSKOLAN

— Har det hänt något på geografiundervisningens område under det kvartsekel som förflutit, sedan vår nuvarande undervisningsplan för folkskolan kom till?

— Svaret får man till en del, om man studerar vilka önskemål och krav, som då fördes fram av geografiens främsta talesmän. Man erinras

om hur professor Helge Nelson i alla sammanhang — i vårt kultur- och näringslivs intresse — propagerade för en förbättrad geografiundervisning på alla skolstadier. Han visade på betydelsen av terrängstudier och påtalade den obekantskap med terräng och topografisk karta, som då var vanlig.

— Sätt en svensk med en topografisk karta i handen i en mellan-svensk skog — ni återser honom aldrig.

Det var vid ett möte i Stockholm professor Nelson fällde detta yttrande, och åhörarna lystrade inför den tillspetsade formuleringen. Han fortsatte vid samma tillfälle med att visa på, vilken tankeställare första världskrigets avspärrning borde bliva och belyste, vad det kan betyda för var och en, som har med produktion och försörjning att göra, att få insyn i de geografiska sammanhang, av vilka vår livsföring är så beroende.

GEOGRAFIEN GAV INTRESSANT STOFF UNDER EN PEDAGOGISK NYDANINGSPERIOD

Man kan konstatera, att det rört sig på området sedan nyssnämnda tidpunkt. Kanske man rent av skulle våga karakterisera mellantiden som en »de geografiska upptäckternas» epok på det pedagogiska området. Detta gäller kanske särskilt folkskolan, där geografiundervisningen kom att ge det rikaste stoffet vid det omfattande försöksarbete, som tog fart på 1920-talet.

Geografien visade sig ha outtömliga möjligheter att tillföra skolarbetet det vitamin, som framkallade det rätta känsloläget inför arbetet. Här kunde engageras barnens naturliga verksamhetslust, deras skaparglädje och längtan till äventyr. Det arbetssätt, som kunde tillämpas vid geografiundervisningen, visade sig väl överensstämma med vad den nya psykologiska forskningen funnit bäst passa barnanaturen. Denna undervisning gav varje individ i klassen möjlighet att vara aktiv efter sina gåvor. Och arbetsformens möjlighet till omväxling motverkade uttröttning, ja den gav snarare möjlighet till återhämtning, genom att olika sinnen omväxlande togs i anspråk. En del stoff kunde nämligen inarbetas med hjälp av manuellt arbete (kartritning, teckning o.d.), annat stoff inpräglades genom synsinnet, då geografiska bilder kom till användning, åter annat stoff förmedlades främst genom hörselsinnet.

Den glädje i själva arbetet, som här fick blomma upp, kom skoltillvaron i dess helhet till godo. Det synliga resultatet i form av arbetsböcker stimulerade såväl kunskapsökandet i geografi som tränings-

arbetet i välskrivning, rättskrivning, läsning och teckning. Allt som bidrog till att ge ett vackert resultat i det egna verket, arbetsboken, gav intresse. Lärarens och barnens uppslag stimulerade varandra ömsesidigt.

Detta är inte alls någon skönmålning. Genom att studera arbetsböcker och skriftliga redogörelser och förresten även genom att lyssna till muntliga berättelser, kan man få en ganska god uppfattning om hur arbetet kunde vara, när det var som bäst.

Skolarbetet hade lyfts på en hänförelsens vågkam. Att en vågdal följde, berodde i hög grad på att de yttre anordningarna i många fall bromsade upp och hindrade goda initiativ. Så visade klasserna tendens att bli större, då man arbetade för att de skulle bli mindre. Följaktligen räckte inte läraren till att stödja alla individuella uppslag. Klassbiblioteken, som är en nödvändig förutsättning för goda arbetsvanor, förblev i många fall en önskedröm, då samhället inte ansågs kunna bära utgiften av bokinköp till skolbarn. Tillgång till arbetsmaterial blev i allt för många fall en fråga som hörde samman med föräldrarnas inkomst och villighet att bekosta. Allt detta gjorde, att många lärare följde minsta motståndets lag och lät klassen arbeta som helhet i stället för som individer.

Detta var några antydningar om förnyelsen i arbetet och de svårigheter, som hindrat fullt utnyttjande av erfarenheter, som vunnits.

UTGÅNGSLÄGET ÄR NU ETT ANNAT ÄN DÅ VÅR NUVARANDE UNDERVISNINGSPLAN FÖR FOLKSKOLAN KOM TILL

Viktiga resultat har vunnits, som klart pekar mot framtiden. Stöd och stimulans bör emellertid givas lärarna i de officiella anvisningar, som i undervisningsplanen ställas till skolans tjänst. Vunna erfarenheter och resultat bör här utnyttjas. Ty utgångsläget är verkligen nu väsentligt annorlunda, än då vår nuvarande undervisningsplan kom till. Så är den i terrängen med en topografisk karta kringirrande svensken en alltmer sällsynt företeelse. Orsakerna ligger delvis i tidens inställning till friluftsliv och sportliga prestationer. I skolornas friluftsverksamhet ingår redan på lågstadiet terränglekar, som har till syfte att skärpa blicken för terrängen, och ungdomens orienteringstävlingar aktualiserar intresset för terräng och karta. Det är inte ovanligt, att 9—10-åringar är väl förtrogna både med kompass och topografisk karta — föräldrar eller äldre syskon och kamrater har informerat dem under söndagsvandringarna. Här är ju ett alldeles tydligt fält, där fri-

luftsverksamheten och geografiundervisningen kan så och skörda gemensamt. Vid Stockholms folkskoleseminarium har vi prövat detta med gott resultat. De planscher, som är utställda här och som ritats av en av de blivande lärarinnorna, är just ett av de många bevisen på hur olika ämnesgrenar kan samordnas.

FILMEN STÅR FRÄMST, DÅ DET GÄLLER ATT ERSÄTTA VERKLIGHETEN MED BILDER

Endast i begränsad omfattning kan man genom utfärder ta barnen ut till den verklighet man undervisar om, därför måste man i stället ta studieobjektet in i skolan till barnen. Detta sker genom de geografiska bilderna. Det är viktigt, att dessa bilder är bra bilder, ty de ska från början ge barnen de riktiga föreställningarna. Det är slöseri med tid att enbart med ord söka förklara, det barnen ändå inte kan föreställa sig, då de kanske inte förut ens sett något liknande. Hur ofta hör man inte: »Jag hade föreställt mig det på ett helt annat sätt». Vi har ingen aning om vilka inre bilder våra ord eller en läst text framkallar hos barnen.

Filmen kommer på absolut främsta plats, då det gäller att återge en verklighet och att väcka intresse för denna, att med en gång ge riktiga föreställningar. Att ordna god filmundervisning är således inte bara att ordna en förströelsedetalj i skolarbetet. Nej, det innebär i stället att ställa till skolans förfogande det mest effektiva och tidsbesparande redskap, som finns att tillgå.

Planscher och baloptikonbilder blir emellertid inte överflödiga genom filmen. Sådana är oundgängliga vid undervisningen, och skolan måste ha ett förråd av god kvalitet. På det området är en verklig förnyelse av behovet påkallat.

DE GEOGRAFISKA BERÄTTELSENA LÅTER BARNEN SJÄLVA UPPLEVA MILJÖN

När eleverna genom exkursioner och olika slag av bilder kan föreställa sig en miljö, då har man också givit dem förutsättningar att lyssna till skildringar och till att läsa böcker. En berättelse inlagd i miljön gör, att barnen lever med där händelsen utspelas. De upplever de handlande personernas miljö, som om de varit där själva. Och de minns den.

Sådan läsning tröttar inte, därför att uppmärksamheten är frivillig.

Det är ett äventyr de är med om. När intresset väl är väckt för människor och miljö, ger sig barnen i regel inte, förrän de fått veta mer, och då är steget inte långt till sökandet av de s.k. nyttiga böckerna.

Läsning av nyss nämnd art är uppfostrande på många olika sätt. Man ser hur barnens bästa sidor vändas mot omgivningen. Här har man utsökta tillfällen att öva upp elevernas möjlighet till förståelse för andra människor och folkslag och deras livsvillkor.

Ett klassbibliotek med lämplig litteratur måste räknas som en nödvändighetsvara, då det gäller att ge skolan fullvärdig utrustning. Genom detta kan barnen få en fördjupad kunskap och ett intressebetonat innehåll för läsundervisningen.

Berättelseböckerna breddar vägen till fackböckerna. Läroboken ger barnen den första kontakten med denna litteratur. Men barnen måste lära sig, hur en fackbok ska användas, det kan de inte utan vidare.

Barnen måste lära sig ett förnuftigt sätt att läsa läxor. Detta sker givetvis bäst i skolan. Lärobokens illustrationer ska då naturligtvis utnyttjas, enkelt framställda geografiska sammanhang ska barnen lära sig observera och tabellerna ska de vänjas slå upp för jämförelser. Det sistnämnda lär de sig ivrigt, vi vet ju, hur gärna pojkar använder sina fickkalendrar. Kartan måste de också lära sig använda och några tilltalande sätt att inpräglade namnstoff.

Det inte minst viktiga är att lära barnen själva i läroboken ta reda på sådant, som de inte vet. Har man lärt eleverna, hur de ska söka en uppgift i läroboken, då har man lärt dem något väsentligt för deras fortsatta studier i fackböcker.

Vad som här framhållits avser ju framför allt den grundläggande geografiundervisningen. Att man vid denna lägger en grund, som håller att bygga vidare på, är ju det enda förnuftiga — både då det gäller riktiga sakuppgifter och arbetsmetoder. Men metoderna ska givetvis växla med elevernas mognad och ålder.

AVSLUTNINGSKLASSERNAS ARBETSSÄTT SKA GE ELEVERNA SMAK FÖR FORTSATTA STUDIER PÅ EGEN HAND

Folkskolan är grundskolan för alla. Den är det första trygga arbetshemmet utanför det egna hemmet. Den ska hägna och uppmuntra arbetsvilja hos individer med vitt skilda intressen och begåvningsgrader. Arbetssättet måste ha en mot uppgiften svarande frihet. Folkskolans bildningsmål är olika för olika kategorier av barn.

För en kategori av barnen i folkskolan blir det fråga om att fördjupa och vidga kunskaperna i någon högre skola, för en annan kategori blir det fråga om att efter slutad obligatorisk folkskola söka ytterligare kunskap inom studiecirkelarna eller genom enskilda studier. Men vi har ännu en grupp att räkna med, och till den hör dessa som inte känner behov av kunskap. Att den sistnämnda gruppen smälter samman till ett minimum, det är en av folkskolans angelägnaste uppgifter.

I *folkskolans avslutningsklasser* har man möjlighet att tillämpa arbetsmetoder, som ger förnyelse åt skolarbetet. Studiecirkeln är en sådan arbetsform. Enskilda barn eller grupper kan öva sig på sådana uppgifter som att rita kartor, att referera lämpliga avsnitt ur böcker och uppsatser, att ta reda på och sammanställa för undervisningen aktuella uppgifter ur dagspressen, att hålla anföranden, »föredrag», kanske med baloptikonbilder eller att leda en diskussion. Det finns delar av geografien, inte minst Sveriges geografi, som har alldeles särskilt stor aktualitet för de unga, som stå otåligt färdiga att gå ut i förvärvslivet. Geografien, som behandlar olika folkslag i samband med deras olika problem att skaffa sig försörjning och trivsel inom de förutsättningar naturen ger dem, har bestämda möjligheter att vidga de ungas syn, innan de går ut att söka sin levnadsbana.

Jag har bevittnat, hur hundraprocentigt avslutningsklasserna kan ryckas med vid en sådan uppläggning av arbetet.

Om folkskolans elever så stimuleras av den tillfredsställelse denna form av arbete ger, att de efter slutad skolgång söker sig till studiecirkelarna och biblioteken, då har folkskolan funnit ett dess människomaterial värdigt bildningsmål.

De metodiska anvisningarna i vår nuvarande undervisningsplan är fortfarande värda att begrunda. Man hoppas, att de nya, som nu är under diskussion ska lämna rum för de ständigt nya erfarenheter och uppslag, som kontinuerligt växer fram under arbetet och som förbereder den därpå följande undervisningsplanen. Folkskolans uppgifter är så mångsidiga att en mot uppgifterna svarande frihet i arbetssättet är ett nödvändigt villkor för ett gott resultat.

Men därtill behöver skolan — och det är det vi vänta av den nya undervisningsplanen — vägledning och inspirerande uppslag.

ELVI RYDEFÄLT.

OM GEOGRAFIUNDERVISNINGEN I FLICKSKOLAN.

Då jag fått fullt fria händer att säga vad jag vill beträffande mina önskemål för geografiundervisningen i flickskolan, ämnar jag begagna tillfället och tänker tala på ett sätt, som ej är brukligt vid ämneslärarsammanslutningar. Jag säger: Skär ned kurserna! Skär ned dem så mycket, som ni för ert samvetes skull kan det! Lär eleverna det som är enkelt! Vissa enkla fakta skall var och en känna till för att få godkänt betyg. Bered sedan tillfälle för de av geografi mera intresserade eleverna att bygga på denna skelettartade stomme. Ett utmärkt medel därvidlag är enligt min mening arbetsböckerna. Där kan varje barn leva sig in i ett land efter sitt individuella intresse, måla flaggor, göra kartor, skriva uppsatser, klistra in bilder och frimärken o.s.v. Jag brukar uppmana mina elever att göra anteckningar under lektionerna direkt på lösblad. Då de bereder sin läxa till följande gång, kan de göra anteckningarna fullständigare och sedan direkt fästa in dem i arbetsboken. Många elever är synnerligen angelägna om att få sina arbetsböcker så prydliga som möjligt och föredrager därför att skriva rent anteckningarna med bläck. Arbetsböckerna är naturligtvis helt och hållet frivilliga.

Vad skall man då lära eleverna? Jag undrade, vad ungdomarna själva hade för uppfattning om den saken. Därför sade jag en gång i våras till flickorna i femte flickskoleklassen: »Till nästa gång har ni inte någon läxa. Jag ber er, att ni i stället var och en skriver till mig ett brev och talar om, vad ni önskar att kunna i geografi, då ni slutat skolan, och om ni tycker, att ni får lära er det, som ni önskar, att ni en gång vill kunna». — »Får vi också skriva, vad vi inte tycker, att vi skall lära oss?» frågade en flicka. — »Naturligtvis.»

Nästa gång gick jag hem med en stor packe brev. Alla var eniga om att Sverige skall man kunna ordentligt, alla Sveriges städer och deras läge, känna väl till landets natur- och näringsförhållanden. De ville känna grannländerna bättre, än vad de gör. Överhuvudtaget ville de veta mer om människornas levnadsförhållanden, om bruk och seder hos olika folkslag, såsom hos lappar, eskimåer, japaner, kineser och negrer. De ville höra mera berättas om de stora städerna, se flera bilder över dem, över landskap och folk, få se realistiska filmer från olika länder i helgd och vardag. Men det skall vara moderna och aktuella saker, som visas, annars kan det vara.

Läraren bör vara en god berättare, så att han kan skildra landet,

så att man ser det framför sig. Författare till geografiläroböcker bör kunna skriva saker och ting mycket levande.

Vad var det då, som de inte ville höra? Det var om klimatet. Bort med klimatet! skriver en flicka. Vi lägger ned alldeles för mycket tid på det. Det är onödigt att lära sig om vindar och strömmar, mellan vilka breddgrader ett land ligger, och när solen står i zenit vid ekvatorn eller vändkretsarna. Det är väldigt tråkigt att tala om januari- och julitemperatur, att plugga in, hur O-isotermen går och taga reda på nederbördsmängderna. Det måste väl var människa veta, att det är varmt vid ekvatorn och kallt vid polerna. Det viktiga är, att man vet, hur man skall kläda sig, då man reser dit, i päls eller soldräkt.

En annan flicka säger: Den lilla undervisning vi får i klass 1⁷ om stjärnor och planeter är till ingen nytta. Man har glömt alltsammans om ett halvår. Vad denna sista anmärkning angår, instämmer jag i den ur djupet av mitt hjärta. Enligt stadgan hör det till första klassens kurs att gå igenom jordens form och rörelse, globen och dess avbildning genom kartan samt gradnätet. De första fyra sidorna i läroboken handlar om detta. Då tror ju en lärarinna, att man skall börja med det. Gradnätet måste de ha någon någon föreställning om för att kunna använda kartan. Men om jordens rörelse begriper de inte mycket. Vore det icke något för läroboksförfattarna att tänka på att i förordet giva anvisning om, hur de tänkt sig, att detta skall läsas och överhuvudtaget, hur de önskar, att deras lärobok skall användas.

Beträffande klimatet måste jag erkänna, att jag driver det mycket vid min undervisning, i denna klass tydligen alldeles för mycket. Jag har nog ibland haft intrycket, att endast fem av de trettio eleverna varit med på noterna, men jag har fortsatt ändå i förhoppning, att det skulle klarna så småningom för dem allesammans. Jag håller på att om de har förstått klimatet, så har de därmed förutsättningen för ett områdes näringsförhållanden och människornas levnadsvillkor. Men man får naturligtvis inte driva det därefter, att man alldeles tråkar ut eleverna på det.

Jag ber att få läsa upp en del av det brev, som tilltalade mig mest. Det lyder så här: »När man har slutat skolan, bör man väl först och främst känna till namnen på de flesta länder, städer, floder, berg o.s.v., så att man inte står som ett levande frågetecken, då dessa namn senare möter en i tidningar och radio. Vidare bör man naturligtvis veta, varifrån de viktigaste råvarorna huvudsakligen kommer, olika folks viktigaste näringsgrenar och något om folk, raser och språk. Om jag skulle vilja ha något ändrat, så vore det nog just detta om folkraserna, om

dem skulle jag gärna vilja ha större kännedom. Däremot tror jag, att den allmänna geografien, behandlande strömmar, berggrund o.d. är av mindre betydelse. Något bör man naturligtvis känna till även om detta, och det, som vi läst inom den allmänna geografien, har ju heller inte varit så särskilt omfattande.

Något som gör geografien till ett av de roligaste ämnena är, att man på andra sätt än genom enbart pluggande kan lära sig det, som skall läras, t.ex. genom kartritning. Vore det obligatoriskt för oss var och en att rita några kartor, tvivlar jag inte på att de kunskaper vi få skulle sitta i mycket bättre och mycket längre.

Men geografien är inte det enda ämne vi läser. Vi får dela upp tiden mellan ett tiotal andra ämnen, och detta gör, att man inte så helt kan sätta sig in i varje. Därmed är jag väl nästan tillbaka, där jag började, nämligen att jag inte skulle vilja ändra på något inom skolans geografiundervisning.»

Jag instämmer alldeles med henne: Kartstudiet skall vara det centrala vid geografiundervisningen. Man har mycket glädje av alla kartorna, som finns i Nelson-Westins lärobok. Man bör vänja eleverna att peka ut motsvarande område i sin egen atlas, så att de blir vana vid att jämföra olika skalor och kartprojektioner.

Till sist några ord om kursfördelningen. Man måste naturligtvis först läsa de olika världsdelarna — den regionala geografien. Från femte flickskoleklassen går eleverna dels till första ringen i fyraåriga gymnasiet, dels till sjätte flickskoleklassen, där kanske flertalet lägger ned geografi. Femte klassens kurs blir alltså en avslutningskurs. Enligt stadgan skall där läsas Sveriges geografi och grunddragen av den allmänna geografien. Hälften eller tredjedelen av dessa flickor gå över till fyraåriga gymnasiet första ring. Det är de mest studieintresserade eleverna, alltså de, som bäst tillgodogjort sig undervisningen. I första ringen skall man läsa grunddragen av den allmänna geografien med särskild hänsyn till Sverige, översikt av Sveriges geografi med huvudvikten lagd på naturtillgångar och befolkningsförhållanden och näringsliv, alltså ungefär detsamma som i femte flickskoleklassen. Nu kan man komma in i en sådan första ring, där halva elevantalet kommer från flickskolan, där man just har läst Sverige, och andra hälften av eleverna kommer från realskolan. Dessa har ej läst Sverige, sedan de gick i folkskolans tredje eller fjärde klass, d.v.s. för fyra eller fem år sedan. Under denna tid har de hunnit glömma Sveriges geografi grundligt, så grundligt, att man kan finna individer, som inte vet var Norrköping ligger, kanske inte ens vet, vad det är. Det är oerhört svårt att

undervisa i en sådan klass, att kunna giva de forna flickskoleeleverna något nytt, samtidigt som man får med eleverna från realskolan. Det är icke lyckligt att läsa ungefär samma kurs två år i rad, och inte heller att undervisa i en klass, där förkunskaperna är så oerhört ojämna. Här behöver kurserna en justering.

Av de flickor, som går till sjätte flickskoleklassen, lägger ofta flertalet ned geografien. Många gånger ordnas schemat så, att matematik och geografi ligger mot varandra. Det betyder, att de som anser sig ha förutsättning att klara matematiken, lägger ned geografien. Geografi väljes alltså i regel av klassens svagaste elever. Undantag finns naturligtvis, och dit hör de flickor, som målmedvetet arbetar för att komma in på en resebyrå efter avslutad skolgång.

Vad skall man då läsa i sjätte klass? Enligt stadgan: allmän fysisk geografi i vidgad omfattning, översikt av jordens stora naturgeografiska områden, jordens viktigaste råvarutillgångar och i anslutning därtill lämpliga delar av den allmänna kulturgeografien: åkerbruk, samfärdsel o.s.v. Jag är mycket tveksam om lämpligheten av att läsa en sammanhängande framställning av den allmänna geografien. Jag tror, att det är för abstrakt för dessa elever i allmänhet. För min del känner jag mig böjd för att ett följande år låta eleverna arbeta i grupper, att de finge arbeta sig in i någon avdelning verkligt grundligt, och sedan eventuellt hålla föredrag om vad de lärt. Jag tror, att det skulle giva större kunskapsbehållning än en schematisk översikt gör. I sjunde klassen är kursen betydligt lättare att komma till klarhet med. Där läser man Norden översiktligt och sedan Sverige mera grundligt, och om man har tid något eller några av de stora kulturländerna.

Jag vet inte riktigt, hur jag vill ha kurserna i flickskolan. Man får nog taga dem olika beroende på elevernas förutsättningar.

Men *ett* vet jag: jag vill ha kurserna i skolan nedskurna överlag. Jag känner mig rädd för pressens representanter, för vad jag ämnar säga nu. Jag vill be Er vara snälla och inte brodera ut det här för mycket i tidningarna. Det är inte avsett för föräldrar och elever. De vet det redan, bara alltför väl. Under den tid jag har tagit del i skolans arbete, har jag intrycket, att kurserna oavbrutet ökats. Antalet lektionstimmor har minskats, om inte på papperet, så dock i realiteten. De många skrivdagarna, idrottsdagarna, yrkesrådgivningen, hälsovården, tandvården o.s.v. inkräktar mycket på lektionstid. Allt detta är mycket bra i och för sig och betecknar säkerligen ett framsteg — det är inte tu tal om den saken — men begär bara inte av oss, att vi skall lära barnen lika mycket som förr, och begär inte heller, att barnen skall

kunna lika mycket som förr. Det finns i diskussionen om modern undervisning ett slagord, som hart när förskräcker mig. Det är: Undervisningen skall vara effektiv. Därmed menas, att man på minsta möjliga tid skall pressa in i eleverna mesta möjliga mängd kunskaper. Ack, hur mycket kan man inte pressa in i receptivt begåvade barn! Men frågan är om deras andliga växt far väl av det. Låt oss ett ögonblick betänka, att barnen är i skolan — frukostrasten inberäknad — från klockan 8 på morgonen till fram mot klockan 4 på eftermiddagen. Många har lång skolväg. Tre till fyra läxor skall beredas till följande dag. Vi vill ju, att de skall något följa med dagshändelserna. Någon fritid måste man unna dem. För att nu inte tala om att barn behöver mycket mer sömn än vuxna. Tio timmar per dygn bör ett skolbarn sova.

Skär ned kurserna! Jag ber för eleverna. Jag ber för oss lärare. Viktigare än att eleverna blir fullproppade med kunskaper är, att de fått en harmonisk utvecklingstid under sina uppväxtår, och att de kan gå ut från skolan med friska och obrutna kropps- och själskrafter.

Stockholm den 14 juni 1945.

ELIN THÖRN.

ÖNSKEMÅL ANGÅENDE DE METODISKA ANVISNINGARNA I GEOGRAFI FÖR REALSKOLAN

För att önskemålen om metodiska anvisningar för ett visst ämne inom en viss skolform skall kunna anges, fordras kännedom om målsättningen för studierna, om organisationen och om kurserna. Vårt skolväsende står synbarligen inför en genomgripande omorganisation. Förslag till realskolans nya byggnad har ännu inte hunnit framläggas. Därför måste varje diskussion om de metodiska frågorna sväva i luften, så länge vi inte vet, vilka åldersstadier vi ska undervisa, hur kursen kommer att vara fördelad och hur många timmar vi har tillgängliga för varje särskilt avsnitt. Den enda möjligheten är att låta diskussionen hålla sig till allmänna principer och stödja sig på våra hittillsvarande erfarenheter.

De nuvarande metodiska anvisningarna är innehållsrika och väl genomtänkta. Det vore meningslöst att här upprepa, vad som redan förekommer i dem. Å andra sidan är det oundvikligt att beröra åtskilliga av deras synpunkter. Detta kommer dock endast att ske i den mån de ytterligare behöver utvecklas. I vissa avseenden torde nämligen mer

detaljerade anvisningar vara önskvärda. De bör naturligtvis inte utgöra ett bindande schema för läraren, men de bör kunna ge honom impulser och uppslag, som han har möjlighet att utforma inom sin egen individuella undervisning.

Geografien är i huvudsak en empirisk vetenskap. Den är till väsentliga delar uppbyggd på grundval av iakttagelser. Undervisningen i geografi måste rätta sig efter detta förhållande. Professor P. Wagner har uppställt tre psykiska processer som allmän norm för undervisningen. Den första utgöres av iakttagelse, den andra av kombination av iakttagelserna och den tredje av reproduktion av iakttagelserna.¹ Men dessa processer bildar bara ett grundschema för didaktiken. På varje åldersstadium måste den anpassas efter elevernas psykiska förutsättningar. Eftersom realskolan helt löper parallellt med flickskolan och dess lägre klasser med folkskolans högre, är det naturligt, att de båda föregående inledarna föregripit flera av de följande tankegångarna.

I två väsentliga avseenden är det nödvändigt att ta hänsyn till den psykiska utvecklingen. Det första gäller stoffurvalet. Det är i främsta rummet läroboksförfattarnas uppgift, men det är också en nödvändig sak att tänka på för varje lärare under hans dagliga lektioner. Från båda sidor syndas ganska mycket. Läroböckerna innehåller psykologiskt sett samma slag av stoff i kurserna för 1⁵ och 4⁵. I allmänhet är det lämpat för det högre stadiet men inte för det lägre.

Den psykiska utvecklingen måste också få avgörande betydelse för undervisningsmetodiken. Detta ord tas här i sin vidaste bemärkelse och omfattar således även framställningssättet. Det måste vara en bestämd skillnad i fråga om undervisningens utformning i de lägre och de högre klasserna.

Tyvärr känner jag inte till någon undersökning om anpassningen av speciellt geografiundervisningen till olika åldersstadiers förutsättningar. Det blir därför nödvändigt att utgå från resultaten av allmänna intelligens- och minnesundersökningar.²

Det åskådligt-konkreta minnet kulminerar hos flickor vid elvaårsåldern, hos pojkar vid tretton år. Vid denna tid har de alltså lättast att komma ihåg enkla synintryck. Geografiundervisningen måste begagna sig av denna omständighet. Den måste sträva att ge dem sådana synintryck. Åskådningsmaterialet består främst av geografiska föremål,

¹ P. Wagner: Geografiundervisningens metodik, s. 50 f.

² Uppgifterna rörande den psykiska utvecklingen är i huvudsak hämtade ur 1940 års skolutrednings betänkanden och utredningar, bil. II, Den psykologiska forskningens nuvarande ståndpunkt, professor Elmgrens utlåtande.

sådana de förekommer som orörd eller oftast av människan påverkad natur, av avbildningar av geografiska föremål och av produkter, som människan direkt eller indirekt utvunnit av naturen.

Det första stadiet av geografiundervisning bör utgöras av exkursioner i omgivningarna. De ger eleverna en viktig del av deras hembygdskunskap. Sådana utflykter bör omedelbart fortsättas i realskolans första klass. Här består uppgiften i att starta resan ut i världen med utgångspunkt från hembygden. I första hand måste eleverna genom självsyn få de enkla geografiska grundbegrepp befastade, som hemtrakten har att bjuda på.¹ Det är fråga om sådana saker som hur ett slättland, ett berg, en dal, en flod, en sjö, en vik ser ut. Det kan gälla att visa stadsbarn skillnaden mellan en åker och en äng, mellan en ko och en get — om det nu är tillåtet att kalla en ko och en get för geografiska grundbegrepp. Ett av de viktigaste målen för dylika exkursioner på elementärstadiet är att vidga den geografiska erfarenhet, som undervisningen sedan har att bygga vidare på.

I detta sammanhang är det nödvändigt att erinra sig, att titta inte är detsamma som iaktta. Iakttagelsen fordrar, att uppmärksamheten målmedvetet inriktas på bestämda företeelser, att varseblivningen är aktiv. Läraren måste hos varje elev framlocka en dylik uppmärksamhet. Han tar därför reproduktionen till hjälp. Det sker genom utfrågning. Över huvud erbjuder geografiundervisningen mycket goda tillfällen att använda den heuristiska metoden.

Reproduktionen har två syften. Det första är att tvinga eleven till medveten iakttagelse, det andra att hjälpa till att befästa det iakttagna i minnet. Reproduktionen har dessutom en mycket viktig medhjälpare. Det är elevens eget aktivitetsbehov. När reproduktionen används rätt, sammankopplas alltså tre skilda, var för sig synnerligen betydelsefulla pedagogiska moment.

Reproduktionen kan i samband med en exkursion ske i tre olika former: muntlig berättelse, teckning och skriftlig redogörelse. Samtliga kan och bör användas, den skriftliga dock av praktiska skäl kanske bäst efter återkomsten till lärosalen.

I och med att reproduktionen har införts, har geografiundervisningen nått den första av geografiämnets huvudformer, beskrivningen.

Trots exkursionernas grundläggande geografiska betydelse måste deras antal och omfång bli mycket begränsat. Vad eleverna inte kan få se genom självsyn, måste ersättas med avbildningar i form av

¹ J. W[esti]n: Geografiundervisningen i de högre skolorna. Psykologisk pedagogisk uppslagsbok, II, s. 654.

reliefer eller planbilder. Jag skall i detta sammanhang fatta mig mycket kort om bilden och dess betydelse. Det må endast framhållas, att den lätthanterliga, relativt billiga projektionsapparaten för filmbilder sannolikt är det värdefullaste tillskott, som den geografiska undervisningsmaterielen fått på mycket länge. Man har ljus i rummet under förevisningen. Detta möjliggör att placera bilden på dess rätta plats i lektionen.¹ Liksom eleverna måste lära sig iaktta naturen, måste de även lära sig iaktta bilderna. Bästa sättet för förevisning består däri, att en elev får gå fram och peka och berätta, vad han ser. Därefter ställer läraren frågor angående de saker, som ytterligare kan vara värda att nämnas. Vid det kommande förhöret av läxan tas bilden fram en gång till, och nu kan eleverna i allmänhet berätta om allt, som tidigare blivit genomgånget.

Vad läraren måste ta hänsyn till, är den successiva utvecklingen av elevernas spontana sätt att se bilder. Från sju- till tio-, elvaårsåldern ser de de enstaka föremålen, därefter och fram till fjorton år, vad som händer på en bild, och från fjorton år egenskaper hos föremålen. Men när de får lära sig att systematiskt iaktta, fördjupas och påskyndas utvecklingen.

I detta sammanhang kan ett annat påpekande vara av betydelse. Vad psykologerna kallar gestaltminne, vilket professor Elmgren definierar som minnet »för sinnesintryck kombinerade i gestaltad följd»,² når en tillfällig kulmen hos flickor i fjortonårsåldern, hos pojkar ett år senare. Ett par praktiska slutsatser kan dras härav. Först när eleverna uppnått denna ålder, kan man fordra, att de ska kunna lämna en något så när fullständig syntes av en bild, som de sett. Geografiska filmer kan inte heller mycket tidigare väntas ge ett varaktigt resultat.

Vid tio- till tolvårsåldern — som vanligt tidigare för flickor än för pojkar — kulminerar det mekaniska minnet, förmågan att rabbla betydelselösa ramsor utantill. Sedan börjar de tycka, att sådana saker är tråkiga att lära sig. Fram till denna ålder kan det alltså vara psykologiskt motiverat att låta eleverna lära sig räkna upp namn på städer, floder, landskap. Efter denna ålder bör det aldrig ske annat än i direkt samband med kartan.

Förmågan att tänka abstrakt inträder vid elvaårsåldern och ut-

¹ E. Brännman: Filmbilden i geografiundervisningen. Geografiska notiser 1943, nr 2. En utförligare framställning om bilden i geografiundervisningen kommer inom kort att publiceras.

² 1940 års skolutrednings betänkanden och utredningar, bil. II, s. 26. Jämför Elmgrens artikel Gestaltpsykologi i Psykologisk pedagogisk uppslagsbok, II, s. 659 ff.

vecklas successivt. Detta har den största betydelse för all undervisning. Inom geografiundervisningen möjliggöres i första hand kartstudier.

Förut har talats om att de första exkursionerna har till uppgift att inplantera hos lärjungarna vissa geografiska grundbegrepp. De måste också användas till att lära eleverna förstå kartan och dess symboler. Det gäller på det lägsta stadiet att gå från saken till tecknet. Väl utförda bilder, som förklarar tecknen, kan vara till god hjälp. Först när eleverna lärt sig förstå, vad tecknen betyder, representerar dessa en verklighet för dem. Successivt utvecklas sedan kartkunskapen på lärorummet och ute i terrängen.¹

Synnerligen olämpligt är att börja undervisningen i första klassen med gradnätet och det elementäraste om kartprojektioner, vilket skall ske enligt den nuvarande läroplanen. Gradnätet kan behandlas exempelvis i samband med Sovjetunionen och bör sedan givetvis ständigt hållas aktuellt. Läran om kartprojektionerna bör genomgåås så sent som möjligt.

För att eleverna ska lära sig förstå kartor, kräves inte endast, att de får studera dem ute i naturen. Under exkursionerna bör de få rita skisser — om så är möjligt efter enkla mätningar.² I skolan och eventuellt i hemmet bör de få färglägga underlagskartor och upprätta specialkartor av olika slag.

Kartan blir helt naturligt grundvalen för nästan all geografiundervisning. De flesta geografiska iakttagelser måste ske på kartan. Den bör därför ligga uppslagen framför varje elev under alla geografielektioner, såväl preparationer som förhör, både vid behandlingen av regionalgeografi och allmän geografi. Även vid läxförhören bör det undervisande momentet vara det viktigaste, syftet att kontrollera en underordnad sak. Erfarenheten har visat, att man vinner betydande pedagogiska fördelar, om eleverna alltid får ha kartan öppen. Deras förmåga att läsa kartor blir större, deras förmåga att orientera sig på olika slags kartor växer, och även deras direkta kartkunskap ökas. Lärarens önskan att få visshet om att eleverna till varje läxtimme lärt in sin kartuppgift, väger lätt mot dessa väsentliga fördelar. Det är viktigare, att eleverna lär sig de olika lokaliteternas läge under lektionen än att deras eventuella brister upptäcks.

Elevernas växande förmåga av abstraktion kan även tas i geografiundervisningens tjänst på andra sätt än genom kartstudierna. Alla

¹ Wagner, a.a., s. 87 f. E. R[ydefäl]t: Geografiundervisningen i folkskolan. Psykologisk pedagogisk uppslagsbok, II, s. 647 f.

² Wagner, a.a., s. 58 f.

kvantitativa jämförelser uttrycks genom tal. Dessa tal är de mest abstrakta uppgifter, som geografin lämnar. Även för oss vuxna är det ofta svårt att föreställa oss dem med gripbart innehåll. För barnen är de endast tomma siffror. Men talen kan förvandlas till diagram, till staplar, till ytor. Som sådana har de visserligen fortfarande abstrakt karaktär. Men de har samtidigt fått konkret gestalt, de ger en påtaglig uppfattning om den företeelse de representerar i relation till andra liknande företeelser. I själva verket torde kartor och grafiska framställningar vara de enda medel, genom vilka man kan ge barnen klar föreställning om geografiska fenomenens inbördes storleksförhållanden.¹

Diagrammen bör endast i undantagsfall stå färdiga i läroböckerna. Där blir de lätt tråkiga. Eleverna ska själva rita upp dem på rutat papper. Detta har åtminstone två fördelar vid sidan av den avsedda geografiska jämförelsen. Genom att själva förfärdiga dem lär sig lärjungarna i grunden förstå, hur grafiska framställningar ska tydas. Därjämte får de ett utlopp för sin energi, de får ett arbete, som de tycker är roligt att utföra.

Förmågan att tänka abstrakt är också en nödvändig förutsättning för ytterligare en viktig sida av geografiundervisningen. Jämte beskrivningen träder nämligen analysen av naturen, av kartan, av bilden in. Frågeställningen blir inte endast: var ligger Jostedalsbräen? hur ser den ut? De nya frågorna lyder: hur har den uppkommit? varför ligger den där? varför har den detta utseende? Den geografiska förklaringen införes i undervisningen. Den förutsätter betydligt mer komplicerade kombinationer av fakta än jämförelsen.

I och med att analysen och förklaringen tagit sin början, har geografiundervisningen ingått i ett nytt skede. Vid sidan av den lokala och regionala geografin ägnas uppmärksamhet också åt allmänna geografiska faktorer. Här är det nödvändigt att återknyta till de tidigare psykologiska resonemangen. Den grundval, på vilken undervisningen har att bygga vidare, måste bestå av kunskaper i form av konkreta föreställningar hos eleverna. Varje allmängeografisk förklaring måste dels utgå från elevernas erfarenhet, dels hålla sig inom deras förmåga att tänka abstrakt. Endast om så sker, kan de förstå den. Då får de intresse för den och kommer ihåg den. Om förklaringen ligger utanför deras erfarenhetssfär eller ovanför deras andliga nivå, blir det tråkiga, obegripliga, tomma ord. Vad de inte har förstått, kan de visserligen

¹ Om jämförelsernas betydelse se Helge Nelson, »Geografiskt omdöme», Geografiska notiser 1943, nr 2.

mekaniskt lära in, men de kan inte placera det på dess rätta plats och i dess rätta sammanhang.

Erfarenheten och kunskaperna växer, och samtidigt ökar abstraktionsförmågan. De allmängeografiska förklaringarna kan därför successivt utvidgas. Efterhand som välkända företeelser åter dyker upp i nya länder, låter läraren klassen erinra sig, var den har mött dem förut. På så sätt sker en ständig repetition och en sammanknytning av liknande företeelser. När regionalgeografien är genomgången, bör eleverna känna till praktiskt taget alla väsentliga allmängeografiska faktorer. Kursen i allmän geografi blir då en sammanfattning, en systematisering och en repetition med ständig och naturlig anknytning till regionalgeografien. Eleverna kommer så att ha vuxit in i en förmåga av geografiskt tänkande.¹

En viktig uppgift är att stimulera eleverna till självstudier. Lättast sker det, om varje klassavdelning har tillgång till ett eget litet geografisk bibliotek. Det behöver endast bestå av några läseböcker och reseskildringar, som berör terminens kurs.

SAMMANFATTNING

1) Allmänna anvisningar bör utarbetas för exkursioner i olika klasser. I varje skola bör sedan på grundval av dessa allmänna anvisningar läggas upp detaljerade exkursionsplaner allt efter de lokala förhållandena.

2) Närmare anvisningar om bildföreläsning bör uppgöras.

3) Betydelsen av att eleverna alltid har sina kartböcker uppslagna bör framhåvas.

4) Anvisningar om lämpliga typer av arbetsuppgifter för olika stadier bör utarbetas.

5) Allmängeografiska förklaringar bör rekommenderas att ingå i undervisningen i regionalgeografi.

6) Betydelsen av ett geografiskt klassbibliotek bör framhållas.

7) Först och sist bör ständig hänsyn tas till barnens psykiska utveckling.

ERIK BRÄNNMAN.

¹ E. Brännman: Några synpunkter på undervisningen i allmän geografi i real-skolan. Pedagogisk tidskrift 1942, s. 139 ff.

ÖNSKEMÅL BETRÄFFANDE DE METODISKA ANVISNINGARNA I GEOGRAFI PÅ GYMNASIET

Det är ej så lätt att fixera bestämda önskemål beträffande de metodiska anvisningarna för det nya gymnasiet, då varken timplan eller undervisningsplan är fastställd. Mina önskemål hänföra sig till en timplan med obligatorisk geografi och 2 veckotimmar i alla fyra ringarna.

Beträffande målet för geografiundervisningen på gymnasiet vill jag understryka, vad som sägs i gällande metodiska anvisningar: »Eleverna ska läras förstå det inbördes sambandet mellan de natur- och kulturgeografiska företeelserna, förstå *nutidslivet*, sådant det utformats i skilda delar av världen genom växelverkan mellan naturen och människan». Det centrala *kunskapsstoffet* bör därför behandla människans och näringslivets geografi.

Först några ord om gymnasiestudiernas förutsättningar. Jag utgår från att eleverna avlagt realexamen eller genomgått ring I⁴. 16—20 års åldern erbjuder stora förutsättningar för mera självständigt arbete. Realskolans mera berättande och beskrivande metoder böra ersättas av mera undersökande.

Länder och världsdelar ha i realskolan genomgått en gång, förutom genomgången i folkskolan. Namnstoffet ha eleverna i rätt hög grad glömt bort. Det torde därför vara lämpligt, att det allra viktigaste repeteras i samband med gymnasiekursen. Men endast i obetydlig utsträckning kan detta upptas i läroboken. Läraren måste därför vid lämpliga tillfällen aktualisera namnen. Så kan man t.ex. vid behandlingen av Europas naturliga vattenvägar peka ut dess mera betydande floder.

Eleverna besitta efter avlagd realexamen relativt sett tämligen goda kunskaper i allmän fysisk geografi. En ganska grundlig kurs genomgås ju däri så sent som i 5⁵ och ring I⁴. Någon liknande kurs i allmän fysisk geografi kan sålunda ej tänkas på det högre gymnasiet, men en fördjupning och repetition av vissa moment måste ges i lämpliga sammanhang.

Däremot äro kunskaperna mycket bristfälliga i ekonomisk geografi, särskilt beträffande Europa, som läses på lågstadiet, då eleverna ju äro rätt omogna för ekonomiska sammanhang. Jag tror, att man på en del punkter gått för långt ifråga om näringslivet på lägre stadium. Enligt min uppfattning bör geografiundervisningen i realskolan främst

ge en landskapsbeskrivning, avseende såväl natur- som kulturlandskapet. I den nuvarande realskoleundervisningen behandlas vanligen ej kulturlandskapet. Sedan man där behandlat naturlandskapet t.o.m. växtlivet, glider framställningen över till produktionen i stället för att fullfölja landskapsskildringen med åkern, vallen, ängen, fiskevattnen, jaktmarkerna, bebyggelsen. Jag tror, att en så fixerad landskapsbild skulle vara bättre underlag för gymnasiet studier än realskolans nuvarande framställning.

Redan i ring I⁴ måste den allmänna ekonomiska geografin utvidgas och behandla en del ekonomiska förhållanden, på vilka följande ringars ekonomiska geografi skall bygga.

En lämplig disposition av stoffet är ett centralt metodiskt-pedagogiskt problem. Skall gymnasiet ekonomiska geografi vara allmän ekonomisk eller regionalekonomisk? Den allmänna förekommer nu något i 5⁵ och en termin å det differentierade gymnasiet. Min erfarenhet av sistnämnda kurs talar mera för en beskärning av den allmänna geografin än för en utökning till hela gymnasiet. Man kan ej komma ifrån det faktum, att eleverna vanligen ha för bristfälliga regionala kunskaper för att kunna sammanfatta hela jordytans näringsliv på en gång. Det blir lätt bara en utanläxa, utan att eleverna förstå det naturliga sammanhanget. Det kan ej vara rådligt att låta hela den ekonomiska världsbilden vila på bortglömda realskolekunskaper.

Men jag vill ej å gymnasiet dela upp den ekonomiska kursen på stater såsom fallet är i ring II. Denna kurs ger ej mycket mer än en vidgad repetitionskurs av realskolans. Denna »land för land-metod» har sin självskrivna plats på lägre stadier. Jag skulle vilja lägga upp kursen som ett världsdelstudium, men mot bakgrunden av några större naturliga enheter. Viktigare produktionsområden kunde behandlas utförligare.

Samtliga världsdelar böra behandlas. Europa måste ha en särskilt bred framställning, och vårterminen i ring I⁴ och hela ring II⁴ böra ägnas åt detsamma. Enligt nya undervisningsplanen för realskolan skola Sverige och våra nordiska grannländer behandlas i 5⁵, väl antagligen också i ring I⁴. Sedan Norden genomgått, kan framställningen i ring II⁴ fortsätta med Östeuropa, Mellan-, Väst- och Sydeuropa, varpå bör följa en kulturgeografisk sammanfattning av världsdelens, där även dess politiska geografi bör beaktas. I tredje ring bör man hinna med de främmande världsdelarna och en kortfattad sammanfattning av hela jordens näringsliv.

Skall den ekonomiska geografin som nu vara en del av en regional

framställning enligt det s.k. schemat eller skall den disponeras utifrån egna problem? I vår nuvarande gymnasiekurs är den ekonomiska geografien att betrakta som endast en del av en landsbeskrivning, en världsdelsbeskrivning. Berggrund, jordarter, klimat och vegetation uppta ofta $\frac{1}{3}$ — $\frac{1}{2}$ av hela stoffet. Sedan följa näringslivets olika grenar, befolkning och bebyggelse. Vid en sådan disposition bli geografins olika delar lätt isolerade partier i undervisningen.

Jag anser, att den ekonomiska geografien visserligen bör behandlas inom en regional ram, men dispositionen och stoffet böra bestämmas av de ekonomiska problemen. Vid behandlingen av t.ex. Östeuropa tar man efter en mycket kort kartorientering upp till behandling olika ekonomiska problem. I detta fall anser jag det är lämpligt att först behandla produktionen, men på Västeuropa vore det kanske pedagogiskt lämpligare att börja med konsumtionen. I en del fall ger yrkesfördelningen en lämplig utgångspunkt. Låt oss ta ett exempel från jordbruket, närmast då åkerarealens utbredning. Sedan man fastställt denna, bör man utreda förutsättningarna därför och möjligheterna för en ytterligare utökning. Man kan först gå igenom naturförutsättningarna: jordarter, topografi, klimat, som böra behandlas geografiskt, ej geologiskt och meteorologiskt. Endast så mycket av naturlandskapet, som belyser huvudfrågan, bör behandlas. Här får man ej stanna vid geologiska processer, landformernas uppkomst eller klimatiska teorier. Landskapet bör beskrivas så, att det ger en areal föreställning om åkerns förutsättningar. Men dessutom bör också behandlas kulturgeografiska förutsättningar: konsumtion, folkökning, kolonisation, äganderättsförhållanden, handelspolitik, jordbruksteknik, etc. men endast i den utsträckning som framställningen kräver.

Förutsättningarna för ett områdes industri böra ej begränsas till endast naturtillgångarna, till råvara och energi. Kommunikationerna böra ej läsas som ett fristående kapitel efter industrien utan sammankopplas med denna. Teknik, arbetskraft, arbetslöner, kapital, avsättning, driftformer, äganderätt, statens ekonomiska politik, historiska förhållanden äro alla viktiga faktorer, som inverka på industriens förutsättningar. Människans roll i näringslivet måste mera betonas. Att påvisa graden av självförsörjning mot bakgrunden av yrkesfördelningen borde vara slutmålet för den ekonomiska framställningen.

I samband med den regionala geografien böra belysas en del befolknings- och bebyggelseproblem. Lantbebyggelsen bör anknytas till jordbruket, stadsbebyggelsen till handel och industri i första hand. Likaså böra en del socialekonomiska problem, t.ex. jordfrågan och

industrialismen anknytas till resp. näringar. Speciella befolkningsproblem kunna diskuteras, t.ex. flykten från landsbygden, minoritets- och rasproblem, in- och utvandring, folkökning och folkminskning. För Europa bör under den närmaste tiden Europas återuppbyggnad kunna belysas.

Om världsoversikten föregås av en översiktlig repetition av världsdelarna, bör man kunna inskränka den till några jämförande översikter, behandlande världskonsumtion i samband med en beskrivning av folkmängdens fördelning och levnadsstandard, världsproduktion (mest studium på kartor), världshandel och världssamfärdsel, de båda sistnämnda mot bakgrunden av konsumtionen och produktionen.

Religion, ras och bebyggelse böra ej behandlas i en världsoversikt, däremot torde det vara lämpligt att något behandla frågor om världsspråk, nationernas förbund, stormakterna, vissa internationella överenskommelser etc. ur ekonomiska synpunkter.

Sverige, eventuellt Norden, som behandlas dels i ring I, dels i ring IV, måste mångsidigt belysas. Ring I:s kurs bör i stort sett uppbyggas regionalt, som prof. Nelson och undertecknad gjort i läroboken för realskolan. Därtill bör läggas ett studium av hemlandskapet. Sammanfattningen av näringslivet måste vara kort. Viktigast är utrikeshandeln.

Sverige, ev. Norden, måste grundligt behandlas i ring IV. De regionala synpunkter, som skola läggas på Sverige i ring I, böra ersättas med en framställning, näring för näring, som belysas ur såväl natur- som kulturgeografisk synpunkt. Produktionsområden böra analyseras under olika näringar, t.ex. Skånes jordbruk. Sydsvenska höglandets skogsindustri, Stockholm som industristad. Ekonomisk historisk bakgrund bör här ha sin självskrivna plats. Sveriges utrikeshandel och dess ekonomiska förbindelser med övriga världen böra beaktas. Folkfäthet och bebyggelse med behandling av ett flertal aktuella ekonomiska och socialgeografiska problem: lands- och stadsbefolkning, yrkesfördelning, befolkningsrörelser, jordbruks- och industrifrågor böra ingå i ett fördjupat geografiskt studium av hembygden.

De metodiska anvisningarna böra kräva obligatorisk *läsebok* och obligatoriska *exkursioner* och *arbetsövningar*. Läseboken bör vara av en helt annan typ än realskolans. Den kunde ge fördjupade ej alltför populära bilder ur näringslivet upprättade med vetenskapliga fordringar men på ett lättfattligt språk. Den skulle avlasta läroboken en del mindre centralt stoff. Läsestyckena kunde bli utgångspunkt för elevföredrag och diskussioner, vilka sistnämnda borde få större plats på gymnasiet. Exkursionerna måste få en mera central plats. De böra

bli ett led i undervisningen och ej något, som man får ta, om en tillmötesgående gymnastiklärare anser det är lämpligt i samband med idrottsdagarna. Skriftliga redogörelser för dem borde ingå. Arbetsövningar böra i allmänhet förläggas till den ordinarie skoltiden, men även hemläxor däri böra i rimlig omfattning kunna ges. Hur många övningarna ska vara, kan endast avgöras från fall till fall, men 10 varje läsår med högst två lektioner för varje år kanske ett gott medeltal.

Varifrån skall all denna tid tas? Nog är det ett ganska märkligt förhållande, att studiemetoden för gymnasiet i stort sett är densamma som realskolans. Framställningen av ett land stympas på ett ofta mindre naturligt sätt i mindre partier, lämpliga som läxor. Vår nuvarande skolorganisation hindrar ett friare studiesätt. Visserligen kan man låta bli att höra upp flera läxor och kanske efter en månad på en gång höra upp t.ex. England, men detta medför ofta slitningar med andra lärare, vilkas ämnen eleverna slarva med för att klara geografiförhöret. Detta måste också bli mindre tillfredsställande, om t.ex. 30 elever ska förhöras på en timme. Elevernas stora frånvaro, och pressen på dem från särskilt skrivämnena gör, att ett ämne med ringa timantal får sitta emellan. I flertalet ämnen böra anordnas av rektor fastställda förhørsperioder. Jag tror, att geografin har allt att vinna på detta system. Tid vinnes till exkursioner, diskussioner och arbetsövningar, och läraren kan mera systematiskt preparera eleverna.

Eleverna få bättre lära sig sovra stoffet och lägga vikten vid det väsentliga. De kunna få en rimlig tid att visa sina kunskaper på, känna sig mera rättvist bedömda, få tillfälle att uppvisa eventuella överkurser etc.

Ett sådant metodiskt program kräver emellertid för gymnasiet bättre geografiläraryt utbildning och bättre geografiska institutioner, vilket måste realiseras inom en snar framtid.

J. G. WESTIN.

Från kunskapens fält

En serie häften med skildringar från olika kunskapsområden.
Häftena äro rikt illustrerade och omfatta vardera c:a 64 sidor.

Redaktion: OSCAR AUGZELL och NILS OLSSON

2. *Harald Vestman*, BLAND TIMMERHUGGARE I KANADA
3. *Erik Hägg*, VID VÅRA LOTS- OCH FYRPLATSER
5. *Ivar Frick*, BOLIDEN — ETT SVENSKT KLONDYKE
6. *L. A. Jägerskiöld*, OM FLYTTFÅGLAR OCH FÅGELMÄRK-
NINGAR
7. *Stellan Wulff*, EN ATLANTRESA
10. *Sal. Vinberg*, MODERNT TRANSPORTVÄSEN
12. *Sigurd Sternvall*, EN RESA PÅ ÖVRE JANGTSEKIANG
13. *Carl Skottsberg*, HAWAIIÖARNA
14. *Albert Viksten*, MED TIMRET FRÅN SKOGARNA TILL HAVET
15. *Ernst Herlin*, FRÅN ELDBORREN TILL TÄNDSTICKAN
16. *Ivar Sefve*, DE ARGENTINSKA PAMPAS
17. *Gustaf Ambjörn*, HUR ETT MODERNT FARTYG BLIR TILL

Redaktion: OSCAR AUGZELL och EINAR LILIE

18. *Gösta Langenfelt*, GENOM FINLAND OCH NORDNORGE
19. *Carl Danielsson*, FRÅN HANTVERK TILL STORINDUSTRI
20. *Ragnar Ekman*, SAMHÄLLET OCH VI

Pr styck 80 öre, för skolor 65 öre

21. *Stellan Orrgård*, STOCKHOLM, VÅR HUVUDSTAD
22. *Carl Skottsberg*, MED FLYG ÖVER KONTINENTER OCH
VÄRLDSHAV

Pr styck 90 öre, för skolor 75 öre

Omsättningsskatt tillkommer.

SVENSKA BOKFÖRLAGET

GEOGRAFISKA SKOLFILMER

finnas i rikt urval att hyra
eller köpa i normal- eller
smalfilmformat.

Av den nya skolfilmserien *Sveriges
Geografi* föreliggande följande tre delar
färdiga :

- I. Skåne.
- II. Sydsvenska höglandet med
kustland.
- III. Öland och Gotland.

Begär katalog och tidskriften *Svensk
Skolfilm och Bildningsfilm* från

SVENSK FILMINDUSTRI

Kungsgatan 36

STOCKHOLM

